

Bartłomiej FILEK*

Nawiązka orzekana na podstawie art. 46 § 2 Kodeksu karnego w świetle Ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. Zagadnienia wybrane

Polski ustawodawca Ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ dokonał wielu zmian w dotychczas obowiązującej ustawie Kodeks karny². Zmiany te dotyczyły różnych instytucji występujących na gruncie prawa karnego materialnego. Nowelizacja dokonała m.in. zmian w zakresie orzekania na podstawie art. 46 § 1 k.k. obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę oraz w zakresie orzekania nawiązki na podstawie art. 46 § 2 k.k. To właśnie problematyka wybranych zagadnień w zakresie zmian dotyczących nawiązki orzekanej na wskazanej powyżej podstawie prawnej jest przedmiotem moich rozważań w niniejszym artykule.

Na wstępie jednak należy podkreślić, że według stanu prawnego sprzed wejścia w życie przedmiotowej nowelizacji nawiązka orzekana na podstawie art. 46 § 2 k.k. była jednym ze środków karnych, a ustawodawca w sposób lapidarny określał podstawy do jej orzeczenia. Dotychczas bowiem zgodnie z art. 46 § 2 k.k. zamiast obowiązku określonego w § 1, tj. obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, sąd mógł orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego. W związku z nowelizacją wskazane powyżej brzmienie przedmiotowego uregulowania uległo zmianie w ten sposób, że zgodnie z nowym brzmieniem przepisu: „jeżeli orzeczenie obowiązku określonego w § 1 jest znacznie utrudnione, sąd może orzec zamiast tego obowiązku nawiązkę w wy-

---

* Katedra Prawa Karnego, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego, e-mail: bfilek@uni.opole.pl

¹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r., poz. 396.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm. (dalej także: k.k.).

sokości do 200 000 złotych na rzecz pokrzywdzonego, a w razie jego śmierci w wyniku popełnionego przez skazanego przestępstwa nawiazkę na rzecz osoby najbliższej, której sytuacja życiowa wskutek śmierci pokrzywdzonego uległa znacznemu pogorszeniu. W razie gdy ustalono więcej niż jedną taką osobę, nawiazki orzeka się na rzecz każdej z nich”. Ponadto ustawodawca dodał § 3 w art. 46 k.k., zgodnie z którym orzeczenie odszkodowania lub zadośćuczynienia na podstawie art. 46 § 1 k.k. albo nawiazki na podstawie art. 46 § 2 k.k. nie stoi na przeszkodzie dochodzeniu niezaspokojonej części roszczenia w drodze postępowania cywilnego. Jednocześnie podkreślenia wymaga okoliczność, że obecnie ustawodawca zmienił również charakter prawnokarny nawiazki orzekanej na powyżej opisanej podstawie prawnej. Od 1 lipca 2015 r. nawiazka ta nie jest już jednym ze środków karnych, lecz jest środkiem kompensacyjnym skodyfikowanym w dodanym rozdziale Va kodeksu karnego o tytule „Przepadek i środki kompensacyjne”. Powyższa zmiana usytuowania nawiazki z art. 46 § 2 k.k. w strukturze kodeksu karnego ma nie tylko znaczenie czysto techniczne, lecz również ma istotny wpływ na wykładnię przedmiotowego przepisu, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

Przechodząc do analizy znowelizowanych podstaw do orzeczenia nawiazki na podstawie art. 46 § 2 k.k., po pierwsze należy podkreślić, że część z podstaw do jej orzeczenia nie uległa zmianie. Po pierwsze w dalszym ciągu nawiazka na tej podstawie prawnej może zostać orzeczona przez sąd tylko w przypadku skazania oskarżonego. Natomiast w przypadku warunkowego umorzenia postępowania sąd również może orzec tego typu nawiazkę, lecz orzeka ją na podstawie znowelizowanego art. 67 § 3 k.k. Po drugie, w dalszym ciągu warunkiem orzeczenia nawiazki z art. 46 § 2 k.k. jest spełnienie wszystkich warunków koniecznych do zastosowania przez sąd obowiązku z art. 46 § 1 k.k. Po trzecie – nawiazka z art. 46 § 2 k.k. w dalszym ciągu pełni rolę substytucyjną w stosunku do obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę z art. 46 § 1 k.k.³ Na powyższą konstatację wskazuje treść dawnego i obecnego art. 46 § 2 k.k., zgodnie z którym nawiazkę orzeka się jedynie zamiast wskazanego powyżej obowiązku. W nawiazaniu do tej roli nawiazki słusznie wskazuje J. Majewski, że treść art. 46 § 2 k.k. sprzed nowelizacji przyznawała sądowi prawo do niezwykle swobodnego luzu decyzyjnego w zakresie tego, czy orzec obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, czy zamiast tego nawiazkę na podstawie art. 46 § 2 k.k.⁴ Słusznie poprzednie uregulowanie oceniała A. Muszyńska, że konstrukcja nawiazki może okazać się „furtką” do jej nadużywania w praktyce wymiaru sprawiedliwości w celu uwolnienia się przez sąd od orzekania obowiązku na podstawie art. 46 § 1 k.k.⁵ Przed nowelizacją w doktrynie i orzecznictwie wykształciły się dwa nur-

³ Z. Sienkiewicz, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2014, s. 224; wyrok SN z dnia 26 stycznia 2006 r., IV KK 435/05, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych” 2006, nr 1, poz. 210.

⁴ J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, s. 149.

⁵ A. Muszyńska, *Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem*, Warszawa 2010, s. 192–193.

ty interpretacyjne w zakresie określenia sytuacji uzasadniających orzeczenie przez sąd nawiązki zamiast obowiązku naprawy szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Pierwszy z nich był dominujący i sprowadzał się do tego, że nawiązkę można orzec, gdy zachodzą okoliczności utrudniające orzeczenie karnoprawnego obowiązku naprawienia szkody związane z trudnością w udowodnieniu wielkości szkody poniesionej przez pokrzywdzonego w związku z przestępstwem⁶. Natomiast inny pogląd prezentował Z. Gostyński, wskazując, że o „wyborze określonego środka karnego powinny decydować przesłanki natury kryminalno-politycznej, nie zaś jakiegokolwiek trudności dowodowe”⁷. W mojej ocenie z aksjologicznego punktu widzenia trudno się nie zgodzić z Gostyńskim, że trudności dowodowe nie powinny stanowić podstawy do zastosowania lub niezastosowania nawiązki z art. 46 § 2 k.k. Jednocześnie brak wskazania przez tego autora, jakie cele kryminalno-polityczne miałyby przemawiać za orzeczeniem nawiązki z art. 46 § 2 k.k., jest w mojej ocenie niezwykle wymowny. Albowiem osobiście nie znajduję takich celów kryminalno-politycznych, które pozwalałyby na jasne rozgraniczenie przesłanek do orzekania nawiązki z art. 46 § 2 czy obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę z art. 46 § 1 k.k. W mojej ocenie, w świetle poprzednio obowiązującego stanu prawnego, podstawą unormowania przedmiotowej nawiązki nie były aspekty aksjologiczne, lecz były to wyłącznie cele pragmatyczne związane z pojawiającymi się w praktyce wymiaru sprawiedliwości trudnościami dowodowymi przy ustaleniu wielkości szkody majątkowej i niemajątkowej wyrządzonej przestępstwem. Inną kwestią pozostawał i pozostaje aspekt sprowadzający się do pytania, czy z tego powodu jest konieczne dalsze utrzymywanie w kodeksie karnym nawiązki z art. 46 § 2 k.k. – o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

W świetle powyższych rozważań należy wskazać, że po wejściu w życie nowelizacji ustawodawca postanowił ograniczyć swobodę sądu w orzekaniu na-

---

⁶ W. Cieślak, *Nawiązka*, [w:] *System prawa karnego. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010, s. 748; A. Marek, T. Oczkowski, *Obowiązek naprawienia szkody jako środek karny*, [w:] *System prawa karnego...*, s. 714; T. Grzegorzczak, *Zobowiązanie sprawcy przestępstwa do naprawienia szkody lub uiszczenia nawiązki w trybie art. 46 k.k.*, „Przebieg Sądowy” 2009, nr 1, s. 48, 57; Z. Sienkiewicz, *op. cit.*, s. 225; D. Szeleszczuk, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, wyd. 2, Warszawa 2014, s. 321; M. Szewczyk, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 k.k.*, red. A. Zoll, t. 1, Warszawa 2012, s. 715; N. Kłaczyńska, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012, s. 358; Uchwała SN z dnia 20 czerwca 2000 r., I KZP 5/00, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Kar na i Wojskowa” 2000, nr 7–8, poz. 55. Tak też w uzasadnieniu rządowego projektu kodeksu karnego z 1997 r., zob. *Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami. Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy*, Warszawa 1997, s. 147–148.

⁷ Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia szkody w prawie karnym*, Warszawa 1999, s. 91. Jednocześnie autor ten nie wskazał, jakie przesłanki natury kryminalno-politycznej miałyby decydować o wyborze przez sąd nawiązki z art. 46 § 2 k.k., a nie obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Pogląd Z. Gostyńskiego podzielił również K. Czichy, lecz i autor ten nie wskazał, jakie względy kryminalno-polityczne miałyby decydować w tym przedmiocie, zob. K. Czichy, *Nawiązka orzekana zamiast obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 6, s. 42–43.

wiązki na podstawie art. 46 § 2 jedynie do sytuacji, gdy orzeczenie obowiązku określonego w art. 46 § 1 k.k. jest znacznie utrudnione. Mając powyższe na uwadze, należy podkreślić, że treść znowelizowanego art. 46 § 2 k.k. wydaje się nawiązywać do opisanych powyżej przeważających w doktrynie i orzecznictwie poglądów jeszcze sprzed nowelizacji, które miały decydować o orzeczeniu nawiązki z art. 46 § 2 k.k. zamiast obowiązku z art. 46 § 1 k.k. Jednakże z punktu widzenia językowego sposób, w jaki ustawodawca dokonał nowelizacji przedmiotowego uregulowania, może budzić jeszcze większe wątpliwości niż uprzednio. Powyższa konstatacja po pierwsze wiąże się z faktem, że ustawodawca postanowił dokonać przedmiotowego ograniczenia zastosowania art. 46 § 2 k.k. poprzez przyjęcie możliwości orzeczenia nawiązki na tej podstawie prawnej, jeżeli „jest znacznie utrudnione” orzeczenie obowiązku określonego w art. 46 § 1 k.k. W związku z użyciem przywołanego wyrażenia językowego można sobie zadać pytanie, kiedy przesłanka ta będzie spełniona, a w szczególności czy dotyczy ona jedynie znacznych trudności o charakterze dowodowym. Należy w tym miejscu podkreślić, że ustawodawca literalnie nie wskazuje, iż utrudnienie orzeczenia obowiązku określonego w art. 46 § 1 k.k. należy wiązać wyłącznie z trudnością w udowodnieniu wielkości szkody. W dotychczasowych wypowiedziach przedstawicieli doktryny na tle znowelizowanego przepisu wydaje się przeważać stanowisko, podobnie jak przed nowelizacją, że pod tym wyrażeniem językowym należy rozumieć trudności w zakresie ustalenia (udowodnienia) wysokości szkody⁸. Mając na uwadze regułę wnioskowania *argumentum a minori ad maius*, rację mają również ci autorzy, że przesłanka ta będzie tym bardziej spełniona, kiedy jest niemożliwe orzeczenie obowiązku naprawienia szkody na podstawie art. 46 § 1 k.k.⁹ Jednocześnie M. Iwański na przykładzie szkody majątkowej uważa, że przesłanka „znacznej trudności” będzie spełniona również wówczas, gdy ustalenie szkody tej nawet w części wiązałoby się ze znacznym opóźnieniem rozstrzygnięcia sprawy¹⁰. Ten ostatni pogląd odpowiada również częściowo motywom nowelizacji przedmiotowego przepisu wskazanym w uzasadnieniach projektu ustawy nowelizującej, choć od razu należy podnieść, iż w motywach tych nie wskazano, jak rozumieć przedmiotowe wyrażenie¹¹. W związku z powyższym, z punktu widzenia wykładni językowej przed-

⁸ D. Szeleszczuk, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, wyd. 3, Warszawa 2015, s. 426; J. Majewski, *op. cit.*, s. 149; M. Iwański, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 201; W. Cieślak, *Nowe oblicze nawiązki w świetle ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, [w:] *Przeszłość polskiego prawa karnego. Alternatywne reakcje na przestępstwo*, red. S. Pikulski, W. Cieślak, M. Romańczuk-Grącka, Olsztyn 2015, s. 177; R.A. Stefański, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015, Legalis, teza 34 do art. 46 k.k.; K. Szezucki, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 2: *Komentarz do art. 32–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2015, teza 29, 32 do art. 46 k.k.

⁹ M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, Warszawa 2015, s. 366.

¹⁰ M. Iwański, *op. cit.*, s. 201.

¹¹ Zgodnie z uzasadnieniem projektu znowelizowanej ustawy: „Mimo że środek z art. 46 § 1 k.k. nie ma charakteru karnego, projektodawca przewiduje wciąż możliwość orzeczenia odszkodowania zarówno w pełnej wysokości, jak również tylko w zakresie częściowo pokrywającego szkodę.

miotowego przepisu, nie sposób z zakresu znaczeniowego tego pojęcia wykluczyć żadnej ze wskazanych powyżej propozycji jego rozumienia.

Ponadto należy nadmienić, że ustawodawca pozwala na orzeczenie tego środka kompensacyjnego w postaci nawiązki jedynie w przypadku zaistnienia „znaczących” trudności. W tym kontekście pojawia się problem, jak ową „znaczność” rozumieć, a właściwie kiedy owe trudności byłyby na takim poziomie, iż można byłoby je określić mianem „znaczących”. Ze względu na to, że wyrażenie to jest niezwykle ocenne, to trudno wskazać *in abstracto*, kiedy taka sytuacja nastąpi. Dlatego też okoliczność tę należy oceniać *in concreto* na podstawie okoliczności ujawnionych w danej sprawie. Jedno, co należy podkreślić, to to, że znaczne trudności muszą mieć z pewnością cechą wyjątkowych i ponadprzeciętnych¹². Z drugiej strony rację ma Iwański, że do zakresu znaczeniowego „znaczących trudności” należy zaliczyć tylko te trudności, w jakich zakresie w ogóle istnieje możliwość ich rozstrzygnięcia w drodze postępowania dowodowego, ponieważ w innym wypadku, zgodnie z art. 5 § 2 k.p.k.¹³, niedające się usunąć wątpliwości należałoby rozstrzygać na korzyść oskarżonego¹⁴. Zatem w przypadku wystąpienia takich nierozwiązywalnych trudności sąd powinien je rozstrzygać na podstawie art. 46 § 1 k.k. przy zastosowaniu art. 5 § 2 k.p.k., a nie stosować nawiązkę z art. 46 § 1 k.k. W świetle powyższych uwag pojawia się konstatacja, że ustawodawca, konstruując nowelizację tego przepisu, nie powinien sięgać po tak ocenne przesłanki do jego zastosowania, ponieważ może to doprowadzić ponownie do znacznej swobody w jego orzekaniu przez sądy.

W kontekście powyższych rozważań pojawia się jednak zagadnienie, czy ze względu na wykładnię systemową lub funkcjonalną nie powinno się dokonać ograniczenia wyników wykładni językowej wyrażenia „znaczne trudności”, mając na uwadze przyczyny, które urzeczywistniły się w konkretnej sprawie, prowadząc do powstania znacznych trudności w udowodnieniu wielkości szkody. Zagadnienie to jest o tyle istotne, że trudności w udowodnieniu wielkości szkody mogą wynikać z różnych przyczyn. Mogą one bowiem mieć charakter obiektywny (niezależny od zachowania uczestników postępowania karnego) lub subiektywny (zależny od zachowania uczestników postępowania karnego). Gdyby bowiem trudności w udowodnieniu wielkości szkody miały charakter subiektyw-

---

Podobnie jak orzekanie nawiązki zamiast odszkodowania lub zadośćuczynienia nastąpiło z powodów praktycznych, tak rozpatrując sprawę z tej samej perspektywy nie można zobowiązać sądu do prowadzenia postępowania dowodowego poza zakresem aktu oskarżenia w celu ustalenia pełnego zakresu szkody lub krzywdy ponad to, co można ustalić w postępowaniu rozpoznawczym związanym z wniesioną skargą. Odmienne uregulowanie, jakkolwiek teoretycznie spójne, nie jest celowe ze względu na negatywny wpływ, jaki może mieć na zdolność koncentracji rozprawy i ekonomiki postępowania karnego”, zob. Uzasadnienie projektu z dnia 15 maja 2014 r. ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy 2393, cz. 1, s. 28–29.

¹² Słusznie zauważa W. Cieślak, że w świetle obecnego brzmienia art. 46 § 2 k.k. nawiązka orzekana przez sąd na tej podstawie prawnej ma charakter wyjątkowy. Zob. W. Cieślak, *Nowe oblicze...*, s. 177.

¹³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm. (dalej: k.p.k.).

¹⁴ M. Iwański, *op. cit.*, s. 201.

ny i wynikały np. z braku aktywności pokrzywdzonego w postępowaniu dowodowym, to w takim przypadku wydaje się nieuzasadnione, aby sąd miał stosować nawiązkę z art. 46 § 2 k.k. Taka konkluzja jest uzasadniona w szczególności do spraw, do których będzie miał zastosowanie art. 167 § 1 k.p.k. w brzmieniu obowiązującym do dnia wejścia w życie 15 kwietnia 2016 r. kolejnej nowelizacji kodeksu postępowania karnego. Zgodnie z brzmieniem wyżej opisanego przepisu, według stanu prawnego sprzed 15 kwietnia 2016 r., dowody przeprowadzane są przez strony po ich dopuszczeniu przez przewodniczącego lub sąd. W konsekwencji ciężar dowodu w zakresie okoliczności mających znaczenie dla interesu procesowego określonej strony postępowania co do zasady obciąża tę stronę. Jeżeli strona temu obowiązkowi nie sprosta, to powinna ponieść tego procesowe konsekwencje w postaci zasądzenia na jej rzecz jedynie obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w części ustalonej przez sąd, mającej oparcie w materiale dowodowym zgromadzonym w sprawie¹⁵. Natomiast gdyby z powyższego powodu nie można było ustalić choćby w części wysokości tej szkody, to wówczas sąd nie powinien w ogóle orzekać środka z art. 46 § 1 k.k., a nie stosować nawiązkę z art. 46 § 2 k.k. Powyższe stanowisko zostało osłabione w wyniku nowelizacji wchodzącej w życie w dniu 15 kwietnia 2016 r., ponieważ zgodnie ze znowelizowanym brzmieniem art. 167 k.p.k. dowody przeprowadza się na wniosek stron albo z urzędu. Jednakże w tożsamym stanie prawnym obowiązującym przed 1 lipca 2015 r. Sąd Najwyższy w jednym z orzeczeń również podniósł, że przyczyną braku orzeczenia obowiązku naprawienia szkody na podstawie art. 46 § 1 k.k. może być brak ustalenia choćby w części wysokości tej szkody wynikający z postawy pokrzywdzonego, który nie jest w stanie w żaden sposób określić, nawet w przybliżeniu, wartości szkody majątkowej¹⁶. Powyższe twierdzenia należy odnosić zarówno w zakresie udowodnienia wysokości szkody majątkowej i niemajątkowej. W konsekwencji jeżeli utrudnienia w ustaleniu wysokości szkody są zależne od postawy danej strony postępowania, to moim zdaniem takie trudności nie mieszczą się w zakresie znaczeniowym „znaczących trudności”, o jakich mowa w art. 46 § 2 k.k.

Natomiast w przypadku trudności w ustaleniu wysokości szkody mających charakter obiektywny należy zwrócić uwagę na dwa aspekty. Po pierwsze takie trudności obiektywne mogą powstać w przypadku ustalania wysokości szkody niemajątkowej. Określenie wysokości szkody niemajątkowej zawsze będzie bowiem miało charakter ocenny i zawsze będzie musiało być przez sąd miarkowane. Nie jest możliwe ścisłe udowodnienie wysokości zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W mojej ocenie nie jest uprawnione twierdzenie, że tego typu trudności mogą stanowić podstawę do zasądzenia nawiązki z art. 46 § 2 k.k. Przy-

¹⁵ Tak na tle stanu sprzed nowelizacji również J. Wojciechowska, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999, s. 902; J. Skorupka, *Wybrane zagadnienia z problematyki funkcji kompensacyjnej prawa karnego*, [w:] *Karnomaterialne i procesowe aspekty naprawienia szkody*, red. Z. Cwiąkański, G. Artymiak, Warszawa 2010, s. 37.

¹⁶ Postanowienie SN z dnia 4 lutego 2009 r., V KK 410/08, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2009, nr 7–8, poz. 28.

jęcie odmiennej konstrukcji musiałyby prowadzić do wniosku, że skoro ustalenie wysokości każdej szkody niemajątkowej ma charakter ocenny, to nie powinno się orzekać obowiązku zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 46 § 1 k.k., lecz nawiązkę z art. 46 § 2 k.k. Natomiast takie wyniki wykładni naruszałyby zakaz wykładni *per non est* sprowadzający się do tego, że nie wolno interpretować przepisów prawnych tak, by pewne ich fragmenty okazały się zbędne. Tak byłoby, skoro zgodnie z brzmieniem art. 46 § 1 k.k. sąd już na tej podstawie prawnej może zasądzić obowiązek zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Zatem wynikiem oceny i miarkowania szkody niemajątkowej przez sąd powinno być orzeczenie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 46 § 1 k.k., a nie uciekanie się do zastosowania nawiązki z art. 46 § 2 k.k. Poza tym takie trudności obiektywne mogą powstać również w przypadku ustalania wysokości szkody majątkowej. Stanie się tak przykładowo w sytuacji trudności w ustaleniu wartości, w chwili popełnienia czynu zabronionego, używanej przed kradzieżą cudzej rzeczy ruchomej, która zaginęła. W takim przypadku, po wyczerpaniu możliwych środków dowodowych, sąd powinien orzec obowiązek naprawienia szkody majątkowej w części, a nie orzekać nawiązkę z § 2 omawianego przepisu kodeksu karnego.

Jednocześnie w nawiązaniu do powyżej przedstawionych wyników wykładni językowej można się zastanawiać, czy w świetle wykładni systemowej i funkcjonalnej dopuszczalne jest orzekanie nawiązki z art. 46 § 2 k.k. w przypadku gdyby prowadzenie postępowania dowodowego w zakresie ustalenia wysokości szkody powodowało jego wydłużenie w znaczny sposób. Jest bowiem oczywiste, że choćby w przypadku pokrzywdzonego przestępstwem wypadku drogowego prowadzenie przez pokrzywdzonego akcji cywilnej w procesie karnym może do takiej sytuacji prowadzić. W mojej ocenie uciekanie się przez sąd w takim przypadku do orzeczenia nawiązki, zamiast przeprowadzania nawet długotrwałego postępowania dowodowego wynikającego chociażby z wniosków dowodowych zgłoszonych przez pokrzywdzonego, jest nieuzasadnione i godzi w prawa pokrzywdzonego. Tym bardziej, że bez przeprowadzenia postępowania dowodowego zazwyczaj orzeczona nawiązka będzie niższa niż żądana przez pokrzywdzonego wysokość obowiązku naprawienia szkody czy zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W tym kontekście należy podkreślić, że w wyniku nowelizacji ustawodawca w sposób normatywny zdecydował się na stosowanie w przypadku art. 46 § 1 k.k. przepisów prawa cywilnego, na co wskazuje uzasadnienie projektu ustawy nowelizacyjnej: „[...] zmiana art. 46 k.k. zmierza do ułatwienia uzyskania przez pokrzywdzonego pełnego zaspokojenia roszczeń cywilnoprawnych wynikających z popełnionego przestępstwa. Celem jest orzekanie w ramach procesu karnego na podstawie przepisów prawa cywilnego, poza możliwością zasądzenia renty, obowiązku naprawienia w całości lub w części wyrządzonej przestępstwem szkody”. W związku z powyższym konsekwentnie należy umożliwić pokrzywdzonemu uzyskanie pełnego odszkodowania, i to nawet wówczas, jeżeli do jego orzeczenia może być konieczne przeprowadzenie długotrwałego postępowania dowodowego. Nie stoją temu na przeszkodzie również cele postępowania karnego, skoro na podstawie art. 2 § 1 pkt

3 k.p.k. jednym z tych celów jest uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego, do których należy jego prawo do uzyskania pełnej kompensacji wyrządzonych szkód w wyniku przestępstwa. W konsekwencji uniemożliwienie pokrzywdzonemu realizacji jego uprawnień i orzeczenie nawiązki spowodowałoby zazwyczaj konieczność występowania przez pokrzywdzonego na drogę postępowania cywilnego, a przecież celem nowelizacji było właśnie zapobieganie takim sytuacjom. Dlatego też poza zakresem znaczeniowym analizowanego wyrażenia leży okoliczność w postaci trudności wynikających z konieczności ewentualnego prowadzenia długotrwałego postępowania dowodowego w danej sprawie. Na marginesie należy wskazać, że przepisy postępowania karnego nie dają podstaw do takiego ograniczenia postępowania dowodowego i orzekający sąd i tak byłby zobowiązany do przeprowadzenia dowodów wnioskowanych przez strony w przypadku, gdyby miały znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, chociażby tylko w zakresie dotyczącym ustalenia wysokości szkody majątkowej lub niemajątkowej.

Powyższe rozważania skłaniają do konstatacji, że wszelkie trudności, jakie mogą się urzeczywistnić w toku postępowania w zakresie określenia wysokości szkody majątkowej lub niemajątkowej, można i powinno się rozwiązywać przy zastosowaniu art. 46 § 1 k.k. Nie ma bowiem potrzeby do sięgania do nawiązki uregulowanej w art. 46 § 2 k.k. Zatem można postawić pytanie o sens dalszego utrzymywania w kodeksie karnym instytucji nawiązki orzekanej na podstawie art. 46 § 2 k.k.

W zakresie dokonanej nowelizacji należy poczynić kilka uwag w kwestii wysokości orzekanej nawiązki na omawianej podstawie prawnej. Po pierwsze w wyniku nowelizacji ustawodawca zwiększył dotychczas dopuszczalną wysokość orzeczonej nawiązki z kwoty 100 tys. zł do kwoty 200 tys. zł¹⁷. Ponadto w wyniku nowelizacji ustawodawca w nowym brzmieniu art. 56 k.k. uznał, że do obowiązku naprawienia wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę nie stosuje się zasad wymiaru kary opisanych w art. 53 k.k., art. 54 § 1 k.k. oraz art. 55 k.k. W kontekście przedmiotowego uregulowania pojawia się istotne zagadnienie, a mianowicie czy wskazanych powyżej zasad i dyrektyw należałoby również nie stosować do nawiązki orzekanej na podstawie art. 46 § 2 k.k. Negatywnie do takiego postulatu odnosi się J. Majewski, podnosząc, że w świetle językowego brzmienia art. 56 k.k. należy stosować zasady wymiaru kary opisane w art. 53 k.k., art. 54 § 1 k.k. oraz art. 55 k.k. w przypadku orzekania nawiązki z art. 46 § 2 k.k.¹⁸ Ze stanowiskiem tym pozwolę sobie się nie zgodzić. Faktem jest, że ustawodawca w omawianym przepisie nie wskazał wprost, iż ma on zastosowanie do nawiązki z art. 46 § 2 k.k., jednakże okoliczność ta nie wyłącza stosowania art. 56 k.k. również do

¹⁷ Zgodnie z projektem ustawy (druk sejmowy nr 2393, cz. 1) według proponowanej treści art. 48 k.k. wysokość nawiązki miała być orzekana nawet do 500 tys. zł.

¹⁸ J. Majewski, *op. cit.*, s. 150, 162–163. Tak również V. Konarska-Wrzosek, której zdaniem jedynie do środka kompensacyjnego z art. 46 § 1 k.k. nie należy stosować zasady wymiaru kary opisanego w art. 53 k.k., art. 54 § 1 k.k. oraz art. 55 k.k., zob. V. Konarska-Wrzosek, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański..., teza 2, 4 do art. 56 k.k.

orzekania przedmiotowej nawiązki. Moje stanowisko opieram na tym, że skoro nawiązka może być orzeczona dopiero po spełnieniu przesłanek do orzeczenia obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę oraz skoro nawiązkę tę orzeka się zamiast powyżej opisanego obowiązku, to do orzekania nawiązki powinno się stosować te same zasady co w przypadku środka kompensacyjnego z art. 46 § 1 k.k. To, co przecież różni od siebie te dwa środki kompensacyjne, to jedynie dodatkowa okoliczność wymagana przy orzeczeniu nawiązki w postaci znacznych trudności w orzeczeniu obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Ponadto wydaje się pozostawać w logicznej sprzeczności różnicowanie zasad ustalania wysokości tych środków kompensacyjnych, skoro obie instytucje służą realizacji tożsamyh celów w postaci kompensacji szkód i krzywd wynikających z przestępstwa¹⁹. Jednocześnie za nieróżnicowaniem zasad wymiaru obu środków kompensacyjnych przemawia również fakt, że w mojej ocenie przy określaniu nawiązki powinno się również stosować przepisy prawa cywilnego, tak samo jak przy obowiązku z art. 46 § 1 k.k.²⁰ Gdyby jednak nawet przyjąć pogląd, że przy orzekaniu nawiązki sąd nie jest zobowiązany stosować przepisów prawa cywilnego, to wówczas także różnicowanie zasad wymiaru obu środków kompensacyjnych jest nieuzasadnione. Konsekwencją bowiem takiego poglądu byłoby to, że w sprawie sąd w pierwszym rzędzie będzie ustalał wysokość szkody majątkowej lub niemajątkowej z zastosowaniem przepisów prawa cywilnego, w tym np. art. 362 k.c. przewidującego zmniejszenie wysokości naprawienia szkody w przypadku przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia tej szkody. Jednakże gdy tenże sąd napotka znaczne trudności w ustaleniu wysokości szkody, to wówczas, orzekając nawiązkę z art. 46 § 2, nie miałby stosować przepisów prawa cywilnego, lecz zasady wymiaru kary. W konsekwencji orzekający sąd mógłby, na co wskazywał Sąd Najwyższy przed nowelizacją, nawet w pewnych okolicznościach nie uwzględniać przyczynienia się pokrzywdzonego do powstania lub zwiększenia szkody i orzec jej naprawienie w całości²¹. Można w tym miejscu zadać pytanie, jakie aksjologiczne założenia miałyby przemawiać za różnicowaniem zasad wymiaru obu środków kompensacyjnych, skoro służą one tym samym celom. W mojej ocenie takich założeń aksjologicznych nie ma. Ponadto za nieróżnicowaniem obu środków kompensacyjnych przemawia również nowy charakter nawiązki po nowelizacji. Słusznie wskazuje W. Cieślak, że po nowelizacji nawiązka z art. 46 § 2 k.k. zmieniła się ze środka o charakterze penalno-kompensacyjnym w środek o charakterze wyłącznie odszkodowawczym (kompensacyjnym)²². W konsekwencji w mo-

¹⁹ Tak na gruncie stanu sprzed nowelizacji wyrok SA we Wrocławiu z dnia 27 marca 2012 r., II AKa 37/12, Legalis nr 742333.

²⁰ Podobnie również K. Witkowska-Moździerz, Środki kompensacyjne w projekcie nowelizacji Kodeksu karnego, [w:] Reforma prawa karnego. Księga po zjeździe młodych karnistów, red. I. Sepiolo-Jankowska, Legalis 2015.

²¹ Postanowienie SN z dnia 11 maja 2012 r., IV KK 365/11, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2012, nr 10, poz. 18.

²² W. Cieślak, *Nowe oblicze...*, s. 179.

jej ocenie różnicowanie zasad wymiaru obu środków kompensacyjnych jest sztuczne, wydaje się niecelowe i powodowałoby jedynie nieuzasadniony zamęt w orzekaniu obu środków kompensacyjnych²³. Jednocześnie nawet Majewski przyznaje, iż przyjęcie jego koncepcji nie zmieni tego, że praktycznie niewielki będzie wpływ tych zasad wymiaru kary na ustalenie wysokości nawiązki²⁴.

W związku z powyższym należy skonkludować, że do orzekania nawiązki z art. 46 § 2 k.k. również nie mają zastosowania zasady wymiaru kary przewidziane w art. 53 k.k., art. 54 § 1 k.k. oraz art. 55 k.k.

Już powyżej opisane zagadnienia związane z problematyką znowelizowanego środka kompensacyjnego w postaci nawiązki z art. 46 § 2 k.k. prowadzą do wniosku, że nowe brzmienie przedmiotowego uregulowania wprowadza kolejne trudności interpretacyjne w jego stosowaniu i przyczyni się do powstania wielu problemów w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Jednocześnie na koniec można ponownie zwrócić się do ustawodawcy, żeby przy następnej nowelizacji kodeksu karnego uchylił z niego art. 46 § 2 k.k. stanowiący przedmiotową nawiązkę, ponieważ – jak wykazałem powyżej – nie jest ona konieczna dla zabezpieczenia praw pokrzywdzonego domagającego się kompensacji wyrządzonej mu szkody w kontekście celów, jakim ma służyć proces karny.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r., poz. 396.

Orzecznictwo

Postanowienie SN z dnia 11 maja 2012 r., IV KK 365/11, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2012, nr 10, poz. 18.

Postanowienie SN z dnia 4 lutego 2009 r., V KK 410/08, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2009, nr 7–8, poz. 28.

Uchwała SN z dnia 20 czerwca 2000 r., I KZP 5/00, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Kar na i Wojskowa” 2000, nr 7–8, poz. 55.

Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 27 marca 2012 r., II AKa 37/12, Legalis nr 742333.

Wyrok SN z dnia 26 stycznia 2006 r., IV KK 435/05, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych” 2006 nr 1, poz. 210.

Opracowania

Cieślak W., *Nawiązka*, [w:] *System prawa karnego. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010.

Cieślak W., *Nowe oblicze nawiązki w świetle ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, [w:] *Przyszłość polskiego prawa karnego. Alter-*

---

²³ Podobne stanowisko o nieróżnicowaniu zasad wymiaru obu środków kompensacyjnych wyraża również K. Witkowska-Moździerz, *op. cit.*

²⁴ J. Majewski, *op. cit.*, s. 150.

- natywne reakcje na przestępstwo*, red. S. Pikulski, W. Cieślak, M. Romańczuk-Grącka, Olshzyn 2015.
- Czichy K., *Nawiązka orzekana zamiast obowiązku naprawienia szkody*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 6.
- Gostyński Z., *Obowiązek naprawienia szkody w prawie karnym*, Warszawa 1999.
- Grzegorzczak T., *Zobowiązanie sprawcy przestępstwa do naprawienia szkody lub uszczerbienia nawiązki w trybie art. 46 k.k.*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 1.
- Kodeks karny. Część ogólna, t. 2: Komentarz do art. 32–116, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Legalis 2015.
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. G. Rejman, Warszawa 1999.
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 k.k.*, red. A. Zoll, t. 1, Warszawa 2012.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, wyd. 4, Warszawa 2014.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Legalis 2015.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, wyd. 2, Warszawa 2014.
- Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, wyd. 3, Warszawa 2015.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, Warszawa 2015.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
- Marek A., Oczkowski T., *Obowiązek naprawienia szkody jako środek karny*, [w:] *System prawa karnego. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010.
- Muszyńska A., *Naprawienie szkody wyrządzonej przestępstwem*, Warszawa 2010.
- Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami. Kodeks karny, Kodeks postępowania karnego, Kodeks karny wykonawczy*, Warszawa 1997.
- Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Skorupka J., *Wybrane zagadnienia z problematyki funkcji kompensacyjnej prawa karnego*, [w:] *Karnomaterialne i procesowe aspekty naprawienia szkody*, red. Z. Cwiąkalski, G. Artymiak, Warszawa 2010.
- Uzasadnienie projektu z dnia 15 maja 2014 r. ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy 2393, cz. 1.
- Witkowska-Moździerz K., *Środki kompensacyjne w projekcie nowelizacji Kodeksu karnego*, [w:] *Reforma prawa karnego. Księga po zjeździe młodych karnistów*, red. I. Sepiolo-Jankowska, Legalis 2015.

THE PUNITIVE DAMAGE PREDICATED PURSUANT TO ART. 46 § 2
OF THE CRIMINAL CODE IN THE LIGHT OF THE ACT OF 20 FEBRUARY 2015
AMENDING THE CRIMINAL CODE ACT AND SOME OTHER ACTS.
SELECTED ISSUES

Abstract: The issue of the publication is the problematic aspect of compensatory measure of the punitive damage that is predicated pursuant to Art. 46 § 2 of the Criminal Code in the light of the Act of 20 February 2015 amending the Criminal Code Act and some other acts. In the publication the author has analyzed the issue of the scope of meaning of the various conditions necessary to predicate punitive damage pursuant to Art. 46 § 2 of the Criminal Code. Furthermore, the issue of the article is the problematic aspect of how to determine the amount of punitive damage, in particular the aspect of the application of this compensatory measure while judicial decision about the size of penalty set out in Art. 53, Art. 54 § 1 and Art. 55 of the Criminal Code. At the same time the author has analyzed the relationship that occurs between the punitive damage and liability for damages or compensation for suffered harm. Additionally, in publications, apart from the comments *de lege lata*, *de lege ferenda* proposals were also presented within the scope of the subject of the analyzed problems.

Keywords: PUNITIVE DAMAGE, COMPENSATORY MEASURE, LIABILITY FOR DAMAGES OR COMPENSATION FOR SUFFERED HARM, THE VICTIM.

